

УДК 130:165 (72)

DOI: 10.26565/2306-6687-2021-63-06

Дольська Ольга Олексіївна

доктор філософських наук, професор,
професор кафедри філософії
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»,
Харків, вул. Кирпичова, 2, 61002.
Email: dolska2016@gmail.com;
ORCID: 0000-0002-9577-8282

Фу Хун

Начальник відділу освіти
Представництва Харківської області в провінції
Хейлуцзян Китайсько-Українського центру
науково-технічної співпраці, ТОВ "Культурна
комунікація".
Харбін, Харбінська зона високотехнологічного
промислового розвитку, науково-технічних
та підприємницьких інновацій,
Міська Площа, 699, корпус 19.
Email: huayuedongfang_fh@163.com
ORCID: 0000-0002-8911-7226

ФЕНОМЕНОЛОГІЧНО-ЕПІТЕМОЛОГІЧНИЙ ВИМІР СУБ'ЕКТИВАЦІЇ

Сучасні дослідження останнім часом дають можливість простежити характер становлення суб'єктивації. Термін, який прийшов із філософії М. Фуко, розглядався в контекстах історичного характеру становлення суб'єкта, особливостей соціального його оформлення. Але останнім часом розуміння такої складної термінології все більше стає можливим, якщо звертатися до сучасних досліджень в когнітивістиці, біології, епістемології. Точкою відліку для цього стає діяльнісний підхід. Саме він відкриває шлях до розуміння формування особливостей і характеристик суб'єкта. Діяльнісний контекст існування суб'єкта дає можливість зрозуміти характер і умови процесу суб'єктивації, тобто його становлення.

Спираючись на феноменологічний метод, за рахунок якого сприйняття визнаються як особлива евристична система, і на висновки представників сучасної епістемології, які вказують на необхідність враховувати особливості тілесного, з одного боку, у комплексній взаємодії із навколишнім середовищем, з іншого, можна сфокусуватися на підґрунтях у конструюванні можливостей життєдіяльності суб'єкта і простежити процес суб'єктивації від її онтологічних до гносеологічних характеристик.

Такий ракурс розуміння складного процесу суб'єктивації (а саме феноменологічний і епістемологічний її виміри) також дозволяє підкреслювати відмінності між тим, хто пізнає і тим, хто спостерігає (на відміну від вивчення речей і подій тільки з однієї позиції). Це стає основою для розуміння методологічного характеру таких сучасних термінів, як *спостерігач другого порядку* і *зовнішній спостерігач*, що дозволяє нам розцінювати суб'єктивацію в якості інструменту або особливої методологічної опції в дослідженнях сучасної наукової думки.

Ключові слова: суб'єктивація, феноменологія, епістемологія, тіло, тілесна раціональність, інтелектуальна чуттєвість.

Olga Dolska

Doctor of Philosophical Sciences, Professor,
Professor of Department of Philosophy,
National Technical University
"Kharkiv Polytechnic Institute";
Kyrpychov St., 2, 61002, Kharkiv, Ukraine;
Email: dolska2016@gmail.com;
ORCID: 0000-0002-9577-8282

Fu Hong

Head of Education Department
Joint Sino-Ukrainian Platform for Innovative
Cooperation, Heilongjiang Huayue Oriental
Culture Communication Co., Ltd.,
High-Technology
Industrial Development Zone,
scientific and technological innovation and
entrepreneurship Innovation.
Harbin, City Plaza, No. 699, Building 19.
Email: huayuedongfang_fh@163.com
ORCID: 0000-0002-8911-7226

PHENOMENOLOGICAL-EPISTEMOLOGICAL DIMENSION OF SUBJECTIVATION

Recent research has made it possible to trace the nature of the formation of subjectivation. The term, which came from the philosophy of M. Foucault, was considered in the context of historical nature of the subject, peculiarities of its social design. But recently, understanding of such complex terminology is becoming increasingly possible if we turn to modern research in cognition, biology, epistemology. The starting point for this is the activity approach. It opens the way to understanding formation of features and characteristics of the subject. Activity context of the subject's existence makes it possible to understand the nature and conditions of the process of subjectivation, ie its formation.

Modern philosophy is characterized by interdisciplinarity, so we were interested in the work of representatives of phenomenology of body movement and research on the influence of music, creating meaning of music based on ideas of modern epistemology, based on research in psychology, biology, semiotics. Of particular interest are the works that examine body movement and musical sound in the context of the search for biological roots of gesture and sound, which is evidence of a naturalized turn in modern epistemology. This article was inspired by G. Kovtun's modern production of A. Khachaturian's ballet "Spartacus" (which premiered recently at the Kharkiv National Opera and Ballet Theater), because it is in it that one can clearly feel phenomenology as a method, note the infinity of the cognitive role of art and to think about epistemological basis of the relationship between the world around us and our bodily capabilities in the form of a gesture, a sound under the conditions of reproduction of certain meanings by them. Phenomenological-epistemological dimension reveals new horizons of human evolution, because cognition seems to unfold in new contexts, and the performance expands the heuristic spectrum of our environment. One begins to think about the importance of bodily rationality under the effective force of musical sound and bodily gesture.

Based on phenomenological method, by which perceptions are recognized as a special heuristic system, and the conclusions of modern epistemology, which indicate the need to take into account the peculiarities of the body, on the one hand, in complex interaction with the environment, on the other, can focus on design. Possibilities of the subject's life and trace the process of subjectivation from its ontological to epistemological characteristics.

This perspective of understanding the complex process of subjectivation (namely, phenomenological and epistemological dimensions) also allows us to emphasize the differences between those who know and those who observe (as opposed to the study of things and events from only one position). This becomes the basis for understanding the methodological nature of such modern terms as second-order observer and external observer, which allows us to regard subjectivation as a tool or special methodological option in the study of modern scientific thought.

Key words: subjectivation, phenomenology, epistemology, body, bodily rationality, intellectual sensuality.

Дольская Ольга Алексеевна

доктор философских наук, профессор,
профессор кафедры философии
Национального технического университета
«Харьковский политехнический институт»,
Харьков, ул. Кирпичева, 2, 61002.
Email: dolska2016@gmail.com;
ORCID: 0000-0002-9577-8282

Фу Хун

Начальник отдела образования
Представительства Харьковской области в
провинции
Хейлунцзян Китайско-Украинского центра
Научно-технического сотрудничества,
ООО "Культурная коммуникация".
г. Харбин, Харбинская зона
высокотехнологического
промышленного развития, научно-технических
и производственных инноваций,
Городская Площадь, 699, корпус 19.
Email: huayuedongfang_fh@163.com
ORCID: 0000-0002-8911-7226

ФЕНОМЕНОЛОГИЧЕСКО-ЭПИСТЕМОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ СУБЪЕКТИВАЦИИ

Современные исследования в последнее время дают возможность проследить характер становления субъективации. Срок, который пришел по философии М. Фуко, рассматривался в контекстах исторического характера становления субъекта, особенностей социального его оформления. Но в последнее время понимание такой сложной терминологии все больше становится возможным, если обращаться к современным исследованиям в когнитивистике, биологии, эпистемологии. Точкой отсчета для этого становится деятельностный подход. Именно он открывает путь к пониманию формирования особенностей и характеристик субъекта. Деятельностный контекст существования субъекта дает возможность понять характер и условия процесса субъективации, то есть его становления.

Опираясь на феноменологический метод, за счет которого восприятие признаются как особая эвристическая система, и на выводы представителей современной эпистемологии, которые указывают на необходимость учитывать особенности телесного, с одной стороны, в комплексном взаимодействии с окружающей средой, с другой, можно сфокусироваться на основе в конструировании возможностей жизнедеятельности субъекта и проследить процесс субъективации от ее онтологических к гносеологических характеристик.

Такой ракурс понимания сложного процесса субъективации (а именно феноменологический и эпистемологический ее измерения) также позволяет подчеркивать различия между тем, кто познает и тем, кто наблюдает (в отличие от изучения вещей и событий только с одной позиции). Это становится основой для понимания методологического характера таких современных терминов, как наблюдатель второго порядка и внешний наблюдатель, позволяет нам расценивать субъективации в качестве инструмента или особой методологической опции в исследованиях современной научной мысли.

Ключевые слова: субъективация, феноменология, эпистемология, тело, телесная рациональность, интеллектуальная чувственность.

Постановка проблеми. Наше завдання – зануритись у глибини ролі людського тіла як складної морфологічної системи існування, рухаючись від онтологічного до гносеологічного його вимірів, відштовхуючись від музичного звуку і тілесного руху. В центрі уваги опинився аналіз сприйняття, інтенціональності, вроджені механізми створення сенсу, образи і репрезентації. На наш погляд, це дало можливість зосередитись на новому розумінні суб'єктивациі, а саме – на її феноменологічно-епістемологічному вимірі. Термін *суб'єктивациія* прийшов до нас із філософії М. Фуко. Його значення останнім часом розгортається у широких контекстах, в основному, прив'язуючи до змін людини у суспільно-соціальному напрямку. Але, на нашу думку, суб'єктивацию необхідно аналізувати і в феноменологічно-епістемологічному ракурсі, а це поки що знаходиться тільки у зародковому стані у вітчизняній філософській думці. Ми стоїмо на позиції того, що суб'єктивациія виступає особливим процесом, який є результатом взаємодії тілесної організації суб'єкта і особливостями організації оточуючого його середовища.

Новизна: проаналізувати суб'єктивацию як діяльнісний процес життєвого характеру, який формується за умов специфічної взаємодії тілесного і його навколишнього середовища.

Методологія. Ми будемо відштовхуватися від методу феноменологічного аналізу, але основна увага буде прикута до сучасних когнітивних досліджень. Тому, по-перше, нагадаємо: ідеї

Г. В. Гегеля, який намагався подолати розрив між явищем (феноменом) і сутністю (ноуменом), закладений ще І. Кантом, на початку ХХ ст. продовжив Е. Гуссерль, запропонувавши феноменологію як окремий напрям, що був би, за його задумом, вченням про споглядання чистих сутностей, звільнених від сторонніх домішок. Домагаючись сприйняття сутностей як очевидностей, Е. Гуссерль фактично прагнув до сприйняття абстрактних ідей, позначень сутностей як наочних чуттєвих образів. По-друге, сучасна філософія характеризується міждисциплінарністю, тому для нас цікавими стали роботи представників феноменології руху тіла (феноменології танцю, тілесного) та досліджень впливу музики, творення смислу музики на основі ідей сучасної епістемології, які ґрунтуються результатами досліджень з психології, біології, семіотики. Особливий інтерес представляють роботи, в яких розглядаються тілесний рух та музичний звук в контексті пошуку біологічних коренів жесту та звуку, що є свідченням натуралізованого повороту в сучасній епістемології.

Надихнула на цю статтю сучасна постановка Г. Ковтуна балету А. Хачатуряна «Спартак» (прем'єра якого нещодавно мала місце у Харківському Національному театрі опери і балету), бо саме в ній можна відчутти наочно феноменологію як метод, відмітити нескінченність пізнавальної ролі мистецтва і замислитись про гносеологічне підґрунтя відношення між оточуючим світом і нашими тілесними можливостями у вигляді жесту, звуку за умов відтворення ними певних смислів. Тому наступною методологією є філософія повсякдення, методологія ролі мистецтва, де наголоси поставлені, перш за все, на дієвому характері життєтворчості людини. Музика А. Хачатуряна сама по собі створює атмосферу насиченості життя, а в спектаклі до цього ще і додався реальний супровід «брязкоту» режисерської і акторської тілесної евристики.

Лібрето, за версією Г. Ковтуна, вражає масовими сценами, сучасними ритмами, динамікою усього дійства і новим відчуттям досить відвертих сцен-оргій (особливої уваги заслуговує і подих сексуального бажання, можна сказати розбещення) і любовних випробувань, які не поступають сценам битв, а іноді вражають більшою глибиною за рахунок надзвичайної чуттєвості тілесного жесту і музичного звучання. Тіло на сцені перетворилося у символічний знак боротьби і жаги до свободи, у метафору сексуального і любовного натхнення. Тому методологія Ф.В.Й. Шеллінга, Р. Ингардена, О. Ф. Лосева з евристичним розумінням мистецтва перетинається із феноменологією М. Мерло-Понті та його послідовників, які досліджують значення тілесного жесту у повсякденні.

Основна частина. На протязі усього дійства відчуваєш кожною клітиною тіла і з кожною нотою А. Хачатуряна таку досить банальну фразу: «сучасна філософія знаходиться у загальному кризовому стані, яким характеризується метафізика ще з часів Р. Декарта», і згадуєш роботи Р. Ингардена, О. Ф. Лосева про роль мистецтва, культури, про ефективність прихованої сили культури. Починаєш розуміти евристичну цінність феноменології, ставиш сам собі питання про процес суб'єктивації, але не як його формування за нових історико-культурних умов, про що натякав М. Фуко, або як точка визначення суб'єкта, за Ж. Дельозом, у якого людина постійно знаходиться в процесі формування суб'єктивації (тому Я ніколи не може бути точно визначеним), а у феноменологічно-епістемологічному вимірі. Цей її фокус актуалізується за рахунок, з одного боку, тілесної евристики, яка унаочнюється силою музичного сприйняття і тілесних жестів (по смислу більш навіть прив'язаний до змісту своєї ефективності), а, з іншого, – раціональним значенням тілесного, оформленим за рахунок знаку, символу (мова йде про кінематичний процес створення характеру персонажів у режими його сприйняття, про конструювання мислення за рахунок бачення тілесних практик і слухання музичних звуків). Пізнання немов би розгорнулось в нових контекстах, а вистава розширила евристичний спектр нашого оточуючого середовища. Починаєш замислюватися над значенням тілесної раціональності за умов дієвої сили звуку і жесту.

Останнім часом ми стали свідками змін в епістемології, бо до еволюційної епістемології додалася ще і натуралістична: В. Куайн, наприклад, відкриття в когнітивній науці широко використовує в епістемології; актуалізувалися пошуки біологічних коренів пізнання як процесу, представлені дослідженнями чилійських біологів У. Матурана і Ф. Варела. Все частіше в центрі уваги науковців опиняється тема тілесного: «Тілесна (морфологічна) організація живого організму дає можливість сприймати, пізнавати і діяти по-своєму з єдиною метою – виживати» [Dolska O., Lobas V., 2021, с. 129]. Тут же згадуєш значення трудів естонсько-німецького біолога Я. фон Уекскюлля з його основною ідеєю: будь-який організм сприймає світ вибірково, тобто кожен по-своєму, «направляючи» свої тілесні ознаки на пристосування до середовища, де він облаштовує свої навички, інстинкти, можливості давати потомство [Uexküll J.B., Kriszat G., 1956]. Його

послідовники не тільки нагадали про ці відкриття, але звернули увагу на наступний факт: між тілесною організацією і можливостями організму, з одного боку, і впливом на цей організм з боку цієї реальності, яку розвивав і наповнював смисловим змістом живий організм, з іншого боку, завжди є зв'язок [Claus E., Kull K., 2011]. Він нагадує своєрідний call back (зворотний зв'язок). Сучасний вчений-семіотик С. Brentari, досліджуючи ідею *Umwelt* [Uexküll J.B., Kriszat G., 1956], підкреслив еволюційний зв'язок між тілесним і безпекою організму: «Umwelt – сприймає і дієвий світ, який оточує види тварин; це суб'єктивна видова конструкція, яка забезпечує живим організмам більшу безпеку і стабільність поведінки» [Brentari S., 2015]. Ідею зворотного зв'язку стали розвивати Е. Клаус і К. Кулл [Claus E., Kull K., 2011]. Вони вказали, що особливості тілесного (життєве важливі функції організмів «працюють» тільки в контексті відповіді з боку середовища), його динаміка і типологія формують зворотний зв'язок, вибудовуючи його у вигляді знакових відносин [E. Claus, K. Kull, 2011]. Ці відкриття стали вагомим внеском у реалізацію натуралізованого повороту в сучасній епістемології.

Природно виникає питання: яким чином нам даний сам тілесний досвід (завдяки слову або тілесних здібностей на кшталт жесту і звуку)? Традиційна точка зору, яка і стала основоположною для метафізики зводиться до того, що досвід обов'язково перероблюється розумом і виражається у словах. Нагадаємо, що Аристотель закріпив дискурсивне мислення в межах певного порядку і запропонував підпорядкувати судження нормам, законам і встановити контроль за процедурою побудови думки за допомогою цих же норм, тим самим заклавши основи традиції дискурсивного знання. Але вже наприкінці ХХ ст. такі відомі фахівці, як Дж. Лакофф і М. Джонсон, заговорили про тілесний розум і його значення для пізнання, бо пізнання залежить від досвіду, заснованого на володінні тілом із сенсомоторними здібностями, які вбудовані у всеосяжний біологічний, психологічний і культурний контекст [G. Lakoff, M. Johnson, 1999].

Послідовниця М. Мерло-Понті М. Шитц-Джонсон на ґрунті феноменології розгорнула філософію когнітивної значущості жесту і запропонувала поняття *кінестетичного інтелекту*, активно ним користується і впевнена, що цим інтелектом володіють людина і весь тваринний світ, який може рухатися і координувати свої рухи в просторі.

Орієнтуючись і пересуваючись в ньому, здійснюючи і освоюючи жести, ми опинилися вічна-віч зі світом тілесних практик, пластики, динаміки (в сумі це все впливає на формування тілесної раціональності). Вона розгортає проект когнітивної значущості жесту, по силі і глибині рівний інтелектуальній революції. «Ми не тільки прийшли в світ рухомих: ми прийшли в світ всього тіла. Рух заповідає нам все тіло. Незалежно від того, яка частина рухається, все наше тіло залучено в його динаміку, навіть в такі, здавалося б, прості рухи, як відкриття і закриття очей, поворот голови, удар ногою, плач і т. і.» [Sheets-Johnstone M., 2008, с. 51-68].

На її думку, активність чуттєвого, його динаміка складають основу когнітивної карти людини. Свої висновки вона робить, спираючись на особистий досвід і паралельно згадує життєві практики таких професіоналів, як Т. Інгольд, К. Ноленд, Г. Райл і багатьох інших «колишніх», які мають відношення до танцю і різноманітних тілесних пластик. Отже, поєднання дії і сприйняття викликають до життя знання. З цієї точки зору, знання знаходиться в головах людей і будується як результат їхнього практичного досвіду, який дано за рахунок тілесних практик: пізнання залежить від досвіду, перш за все, сенсомоторного характеру, моторних здібностей. Більш детальний аналіз епістемологічного значення жесту можна простежити в статті [Dolska O., Lobas V., 2021].

Додатком до аналізу епістемологічного ракурсу суб'єктивації нам потрібні дані з робот, в яких аналізуються евристика звуку і музичного контексту. Наприклад, V. Iyer і J. Saslaw розпочали ці дослідження на рубежі ХХ і ХХІ ст. Але в центрі нашої уваги будуть роботи М. Реубруск (відомий фахівець у дослідженнях із теорії музики, із семіотичних моделей музичних знаків, із когнітивних досліджень, які ґрунтуються даними з біології і психології). Він запропонував адаптивну модель пояснення, яка поєднує когнітивні дослідження і біологічні дані, що дало йому можливість об'єднувати тілесне, розум і музику. Вона стала основою для теорії, яка тісно пов'язана з теоріями когнітивної організації (останні розглядають пізнання як діяльність, яка структурована тілом, зануреним у середовище) і яка формує досвід суб'єкта. Такий підхід до пізнання можна розцінити як продовження гіпотези Дж. Лакоффа і М. Джонсона про тілесний розум.

На думку М. Рейбрука, музика чується і розігрується в нашому розумі, а не просто уявляється. Звуки можуть викликати особливий моторний резонанс, який і буде спонукати слухачів відчувати звуки, немов би саме він (резонанс) був залученим до їхнього створення

[Reybrouck, 2001]. Треба підкреслити, що вже були дослідження, які ставили наголоси на взаємозв'язку між дією і образами руху. Це роботи J. Annett, A. Berthoz, J. Decety, L. Deecke, J. Jeannerod, J. Paillard. Вони мали більш епістемологічний характер дослідження, ніж феноменологічний. Була ще і «центральна версія» моторної теорії сприйняття, яку запропонували і описали ще в 90-х рр. E. Scheerer, P. Viviani, але її музичну аналогію сформував саме М. Рейбрук на початку 2000-х рр. [Reybrouck, 2001].

Суть концепції полягає в тому, що, по-перше, моторний намір і проявлена моторна поведінка не одне і теж. По-друге, моторний намір вважається в значній мірі ендогенним феноменом, локалізованим в центральній нервовій системі. Фактично було показано, що в сприйнятті присутній моторний аспект і що одні і ті ж ділянки мозку активуються під час уявних і виконуваних дій. І, нарешті, – моторні компоненти беруть участь у сприйнятті і є його невід'ємною частиною. І коли воно навіть не є проявленим, воно діє, але віртуально. М. Рейбрук ввів для опису роботи цього феномена термін «ідіоматичне моделювання» і прийшов до висновку, що «кожен теоретичний дискурс про музику має мати розуміння або зв'язок із тілесними практиками морфологічного характеру» [M. Reybrouck, 2005]. Підхід і практичні експериментальні данні М. Рейбрука вказують на поведінку вищого порядку (перш за все, враховуючи морфологічну структуру людини), бо остання пов'язує сенсорну інформацію з моторною поведінкою за допомогою ментальних карт і кореляцій і за допомогою складних механізмів зворотного зв'язку. А в якості висновку – виявляють недоліки теорій, які мають справу виключно із символічними і обчислювальними аспектами поведінки.

Феноменологічна інтенціональність дозволяє розширити розуміння формування суб'єктивації. Вона виступає в якості процесу, який прив'язаний до морфології тілесного людини і підіймається до евристичного виміру. Цей вимір дає зрозуміти, що пізнання – це структурована за рахунок тіла і тілесного діяльність. Ми звикли до того, що в теорії пізнання раціонального зразка розум виступає активним феноменом, який конструює реальність. Але треба також враховувати і патерни руху, які залежать від тілесної морфології. І якщо тіло постійно перебуває в навколишньому середовищі, то останнє, без сумніву, впливає і на формування тілесного досвіду. Як зовнішня, так і внутрішня системи навантажені потребами і цілями. Це пояснюється тим, що є стимули, які лежать в навколишньому середовищі, і стимули, які знаходяться в середині системи під назвою *тіло*. Теорії подібного характеру – це крок осмислення значення тілесного і оточуючого середовища, який здійснюється на рівні переходу від онтологічного до гносеологічного контексту.

Дослідження впливу навколишнього середовища на наші реакції і їхній зворотній зв'язок стає основою для розуміння формування суб'єктивації. Треба також додати, що такі її виміри стають необхідними ланками в евристичній парадигмі «спостерігач і той, хто пізнає». Нагадаємо, що зараз активно стали звертатися до терміну *спостерігач другого порядку* (ним користується Н. Луман, закладаючи основу для особливої методології сприйняття, його широко використовують в кібернетичі тощо). Описуючи роботу комунікативної системи, Н. Луман критикує метафізичну теорію суб'єкта, відмовляється від неї і пропонує теорію, яка спирається на принцип зштовхування описів як взаємодію присутніх систем. Це і пояснює введення ним термінів *спостерігач другого порядку* і *зовнішній спостерігач*. Поруч з ними Н. Луман також спирається і на термін *присутність*, слідуючи І. Гофману [Луман Н., 2007]. Останній вважав, що присутність є тілесною присутністю. І. Гофман звернув увагу на довільне самовираження, яким люди посилають про себе інформацію в загальнозначущих символах, і на мимовільне (наприклад, який-небудь мимовільний або випадковий жест людини може абсолютно зруйнувати претензію на його соціальний статус, яка була заявлена мовою) [Гофман І., 2000].

Поворот в епістемології свідчить не про відмову від раціональності старого зразка, а про її доповнення за рахунок тілесної раціональності, бо наш досвід, даний тільки словом, буде неповним, якщо ми не будемо враховувати такі складові тілесного, наприклад, як жест і звук. «Морфологічна організація організму, перш за все, тілесні можливості, його фізіологія, будова і функціонування сприяють життю в контекстах навколишнього середовища, «зручних» і «реальних» для свого існування. Такі контексти неможливо оцінити, пізнати і описати без вирішальної детермінанти (тілесної), а розуміння організації життєдіяльності живого організму неможливо без звернення до тілесної раціональності» [Dolska O., Lobas V., 2021, с. 130]. Інтелектуальна чуттєвість, яка дає можливість вийти на розуміння і значення для нашого життя тілесної раціональності, має вирішальне значення у формуванні будь-якого біологічного виду.

У. Матурана її значення обмірковував з позиції саме властивостей спостерігача: «...ми рідко усвідомлюємо, що спостереження – це реалізація низки операцій, що тягнуть за собою спостерігача як систему із властивостями, які дозволяють йому чи їй виконувати ці операції, а отже, властивості спостерігача, визначаючи операції, які він або вона може виконати, визначають область можливих спостережень спостерігача» [Maturana H., 1978, с. 28-29].

В біології є концепція сенсомоторної інтеграції, вона означає, що кінестетичний, тактильний, візуальний, слуховий компоненти знаходяться в синтетичному стані. Структурну, функціональну солідарність, викликану інтеграцією, треба шукати в індивідуалізації біологічних систем, з одного боку, і у взаємозалежності організму і навколишнього середовища, – з іншого. «Організм постійно розширює діапазон генетичних адаптацій за рахунок своїх звичок і контролю дій, постійно доповнюючись новими «знахідками». Наприклад, індивідуальна пам'ять, є результатом її здатності контролювати свої поточні дії в рамках особистого досвіду, який є результатом попередніх дій» [Paillard J., 1994, с. 925].

Отже, тілесна раціональність – є «здатністю до дії, яка орієнтована на реалізацію «знань-як» і на конструювання такого буття, в якому досягається кінцева реальність за рахунок тілесних можливостей. Тіло живе тільки в тій реальності, яка можлива для тілесного функціонування живого організму» [Dolska O., 2020, с. 44-45]. Кожна жива істота визначає свій об'єкт уваги рецепторами і ефективними значеннями операційного значення того, що / хто оточує. Створюється особливий ланцюжок об'єкта і суб'єкта для формування системної цілісності. За думкою Я. фон Уексхюлля, «кожна дія, що складається з сприйняття і операції, накладає своє значення на безглуздий об'єкт і тим самим перетворює його в пов'язаного із суб'єктом носія значення у відповідному Umwelt» [Uexküll von J.B., 1940/1982, с. 31]. Звуки і жести створюють звуковий і тілесний Umwelt через механізми функціональних відносин і функціональних тонів.

Наше сприйняття музичних звуків і тілесних рухів (жестів) залежить, як від «вроджених», так і від «набутих» механізмів змістоутворення, які, в разі музики і танцю, доповнюються безперервною взаємодією зі звуками і жестами. Ці взаємодії, зокрема, можуть змінюватися нашою «семантикою», мається на увазі вивчення сенсу відносин із світом звуків, або жестів. Цей процес складається із процесу надання значень для тих, хто слухає музику як результат попередніх перцептивних і моторних взаємодій із звуковим середовищем, що можна сказати і про тілесні рухи. Вони немов би створюють звуковий/жестовий Umwelt завдяки механізмам функціональних відносин і функціональних тонів. Музична семантика і семантика танцювальника, однак, є досить стомлюючою темою. По-перше, існує відмінність між самореферентною семантикою, яка розуміє музику / танок як таку, що тільки до себе, і реальну семантику із музикою / танцем, що відноситься до речей і подій, які знаходяться за межами музики / жести в «реальному» світі. Ця різниця, однак, кілька довольна, оскільки користувачі музики / танцю мають справу не із штучними відмінностями, а зі звуками як «знаками», які формують їх взаємодію зі звуковим світом. Ті, хто приходить до театру (глядачі), з цієї точки зору, ведуть себе як відкриті системи, які конструюють свої знання як результат взаємодії зі своїм середовищем і які здатні «адаптуватися» до цього середовища. Таким чином, вони здатні створити репертуар сприйняття, поведінки і знаків, який дозволяє їм справлятися з музикою і танцем як з навколишнім середовищем.

Висновки

Сучасні наукові дослідження дають матеріал для розуміння суб'єктивації в нових контекстах. Суб'єктивація виступає як життєздатна система і одночасно як процес адаптації будь-якого живого організму до середовища, до якого йому необхідно пристосуватися, щоб вижити. Феноменологічний і епістемологічний виміри дають можливість відмітити її евристичне навантаження. Це важливе твердження: воно об'єднує процес «осмислення», концепцію «зворотного зв'язку», а також роль і вплив тілесних можливостей у вигляді нашої реакції на навколишнє середовище. Суб'єктивація також дозволяє розділяти ролі того, хто пізнає і спостерігача (на відміну від вивчення відомих речей і подій) і стає інструментом особливої методологічної опції в дослідженнях сучасної наукової думки.

Глядачі вистави конструюють свої знання як результат взаємодії зі своїм середовищем і які водночас адаптуються до нього. Вони здатні сконструювати сприйняття конкретного спектаклю за рахунок вже існуючого репертуару сприйняття особистого характеру, вибудовуючи поведінку і знаки, які і стають навколишнім середовищем. Це дає підстави для особливої уваги до тілесного і активізує звернення до тілесної раціональності. Остання дає можливість розцінювати глядача в якості відкритої системи, яка конструює свої евристичні здібності на ґрунті взаємодії із

середовищем. Зрозуміло, що цей процес має адаптуватися ще і за рахунок виховання, і пізнання, і загальної культури як продукту суто людського гатунку, але підґрунтя для суб'єктивації вже виявляє сама морфологічна (тілесна) організація людини.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Annett J. On knowing how to do things: a theory of motor imagery. *Cognitive Brain Research*, 1996. 3, pp. 65-69.
- Berthoz A. *Le sens du mouvement*. Paris: Odile Jacob. 1997.
- Brentari C. Jakob von Uexküll. The Discovery of the Umwelt between Biosemiotics and Theoretical Biology. *Biosemiotics*. Part of the Biosemiotics book series. 2015. V. 9. Dordrecht: Springer. Available from: doi: 10.1007/978-94-017-9688-0.
- Claus E., Kull K. *Towards a Semiotic Biology: Life is the Action of Signs*. London: Imperial College Press. 2011.
https://www.academia.edu/727564/Towards_a_Semiotic_Biology_Life_is_the_Action_of_Signs
- Decety J. Do imagined actions share the same neural substrate? *Cognitive Brain Research*, 1996. №3, pp. 87-93.
- Deecke L. Planning, preparation, execution, and imagery of volitional action. *Cognitive Brain Research*, 1996, №3, pp. 59-64.
- Dolska O., Lobas V. Embodied rationality as a mode of the visibility of Ethics (to the question of the toolkit of Constructivism). *Filosofiya-Philosophy*. V. 30, №2, 2021. P. 126-138.
- Dolska O. Time to think about bodily Rationality (the stands of the sporting events are empty!), 2020. P. 37-46. URL: <https://www.intechopen.com/books/neuroplasticity-insights-of-neural-reorganization/music-and-brain-plasticity-how-sounds-trigger-neurogenerative-adaptations>
- Iyer V. Embodied Mind, Situated Cognition, and Expressive Microtiming in African-American Music. *Music Perception*, 2002. 19, №3, pp. 387-414.
- Jeannerod M. The Representing Brain: Neural Correlates of Motor Intention and Imagery. *Behavioural Brain Sciences*. 1994. №17, pp.187-202.
- Kull K. Jakob von Uexküll: A paradigm for biology and semiotics. *Semiotica (Special Issue)*, 2001. 134, 1/4.
- Lakoff G., Johnson M. *Philosophy in the Flesh: The Embodied Mind and its Challenge to Western Thought*. New York: Basic Books. 1999.
- Maturana H. Biology of Language: the Epistemology of Reality. In: Miller, G. & E. Lenneberg (Eds.). *Psychology and biology of Language and Thought*. New York: Academic Press, 1978. pp. 27-46.
- Paillard J. La conscience. In: *Richelle, M., J.Requin & M.Robert (Eds.). Traité de psychologie expérimentale.2*. Paris: Presses Universitaires de France, 1994. pp. 639-684.
- Reybrouck M. Musical Imagery between Sensory Processing and Ideomotor Simulation. In: Godøy, R.I. & H.Jørgensen (Eds.). *Musical Imagery*. Lisse: Swets & Zeitlinger, 2001. pp. 117-136.
- Reybrouck M. (Body, mind and music: musical semantics between experiential cognition and cognitive economy. *Trans-Revista. Transcultural de Música*. 2005. №9. URL: <https://www.sibetrans.com/trans/articulo/180/body-mind-and-music-musical-semantics-between-experiential-cognition-and-cognitive-economy>
- Reybrouck M., Vuust P., Brattico E. *Music and Brain Plasticity: How Sounds Trigger Neurogenerative Adaptations*. Submitted: March 29th 2017 Reviewed: January 23rd 2018 Published: June 6th 2018. DOI: 10.5772/intechopen.74318
- Saslaw J. Forces, Containers and Paths: The Role of Body-Derived Image Schemas in the Conceptualization of Music. *Journal of Music Theory*. 1996. №40/2, pp. 217-244.
- Scheerer E. Motor theories of cognitive structure: a historical review. In: Prinz, W. & A.Sanders (Eds.). *Cognition and motor processes*. Berlin: Springer. 1984.
- Sheets-Johnstone M. *The Roots of Morality*. University Park, PA: State University of Pennsylvania Press. 2008.
- Varela F., Thompson E., Rosch E. *The Embodied Mind. Cognitive science and Human Experience*. Cambridge (Ma)-London: MIT Press. 1991.
- Viviani P. Moto-perceptual interactions: the evolution of an idea. In: Piatelli Palmarini, M. (Ed.). *Cognitive Science in Europe: Issues and Trends*. Golem Monograph Series, 1990. 1, pp. 11-39.

Uexküll von J.B. *The Theory of Meaning*. Semiotica, 1982. 42, pp. 25-82.

Uexküll J.B., Kriszat G. Streifzüge durch die Umwelten von Tieren und Menschen. Ein Bilderbuch unsichtbarer Welten. Bedeutungslehre. Mit einem Vorwort von Adolf Portmann. ROWOHLT HAMBURG. 1956. URL:

https://monoskop.org/images/1/1f/Uexkuell_Jakob_von_Streifzuge_durch_die_Umwelten_von_Tieren_und_Menschen_Ein_Bilderbuch_unsichtbarer_Welten_1956.

Гофман И. Техники презентации / Абельс Х. Интеракция, идентичность, презентация: введение в интерпретативную социологию. Санкт-Петербург: Алетейя. 2000. 272 с.

Луман Н. «Что происходит?» и «Что за этим кроется?». Две социологии и теория общества. *Социологическое обозрение*. 2007. Т. 6. № 3. С. 100-116

REFERENCES

- Annett, J. (1996). On knowing how to do things: a theory of motor imagery. *Cognitive Brain Research*, 3, pp. 65-69.
- Berthoz, A. (1997). *Le sens du mouvement*. Paris: Odile Jacob.
- Brentari, C. (2015). Jakob von Uexküll. The Discovery of the Umwelt between Biosemiotics and Theoretical Biology. *Biosemiotics*. Part of the Biosemiotics book series. V. 9. Dordrecht: Springer. Available from: doi: 10.1007/978-94-017-9688-0.
- Claus, E., Kull, K. (2011). Towards a Semiotic Biology: Life is the Action of Signs. London: Imperial College Press. https://www.academia.edu/727564/Towards_a_Semiotic_Biology_Life_is_the_Action_of_Signs
- Decety, J. (1996). Do imagined actions share the same neural substrate? *Cognitive Brain Research*, №3, pp. 87-93.
- Deecke, L. (1996). Planning, preparation, execution, and imagery of volitional action. *Cognitive Brain Research*, 3, pp. 59-64.
- Dolska, O., Lobas, V. (2021). Embodied rationality as a mode of the visibility of Ethics (to the question of the toolkit of Constructivism). *Filosofiya-Philosophy*. V. 30, №2, 2021. P. 126-138.
- Dolska, O. (2020). Time to think about bodily Rationality (the stands of the sporting events are empty!), 37-46. URL: <https://www.intechopen.com/books/neuroplasticity-insights-of-neural-reorganization/music-and-brain-plasticity-how-sounds-trigger-neurogenerative-adaptations>
- Iyer, V. (2002). Embodied Mind, Situated Cognition, and Expressive Microtiming in African-American Music. *Music Perception*, 19, №3, pp. 387-414.
- Jeannerod, M. (1994). The Representing Brain: Neural Correlates of Motor Intention and Imagery. *Behavioural Brain Sciences*, №17, pp.187-202.
- Kul, K. (2001). Jakob von Uexküll: A paradigm for biology and semiotics. *Semiotica (Special Issue)*, 134, 1/4.
- Lakoff, G., Johnson M. (1999). *Philosophy in the Flesh: The Embodied Mind and its Challenge to Western Thought*. New York: Basic Books.
- Maturana, H. (1978). "Biology of Language: the Epistemology of Reality". In: Miller, G. & E. Lenneberg (Eds.). *Psychology and biology of Language and Thought*. New York: Academic Press, pp. 27-46.
- Paillard, J. (1994). La conscience. In: *Richelle, M., J.Requin & M.Robert (Eds.). Traité de psychologie expérimentale.2*. Paris: Presses Universitaires de France, pp. 639-684.
- Reybrouck, M. (2001). Musical Imagery between Sensory Processing and Ideomotor Simulation. In: Godøy, R.I. & H.Jørgensen (Eds.). *Musical Imagery*. Lisse: Swets & Zeitlinger, pp. 117-136.
- Reybrouck, M. (2005). Body, mind and music: musical semantics between experiential cognition and cognitive economy. *Trans-Revista. Transcultural de Música*, №9. URL: <https://www.sibetrans.com/trans/articulo/180/body-mind-and-music-musical-semantics-between-experiential-cognition-and-cognitive-economy>
- Reybrouck, M., Vuust P., Brattico E. (2017). *Music and Brain Plasticity: How Sounds Trigger Neurogenerative Adaptations*. Submitted: March 29th 2017 Reviewed: January 23rd 2018 Published: June 6th 2018. DOI: 10.5772/intechopen.74318
- Saslaw, J. (1996). Forces, Containers and Paths: The Role of Body-Derived Image Schemas in the Conceptualization of Music. *Journal of Music Theory*. №40/2, pp. 217-244.

- Scheerer, E. (1984). Motor theories of cognitive structure: a historical review. In: Prinz, W. & A. Sanders (Eds.). *Cognition and motor processes*. Berlin: Springer.
- Sheets-Johnstone, M. (2008). *The Roots of Morality*. University Park, PA: State University of Pennsylvania Press.
- Varela, F., Thompson, E., Rosch E. (1991). *The Embodied Mind. Cognitive science and Human Experience*. Cambridge (Ma)-London: MIT Press.
- Viviani, P. (1990). Moto-perceptual interactions: the evolution of an idea. In: Piatielli Palmarini, M. (Ed.). *Cognitive Science in Europe: Issues and Trends*. Golem Monograph Series, 1, pp. 11-39.
- Uexküll von J.B. (1940/1982). *The Theory of Meaning*. Semiotica, 42, pp. 25-82.
- Uexküll, J.B., Kriszat, G. (1956). *Streifzüge durch die Umwelten von Tieren und Menschen. Ein Bilderbuch unsichtbarer Welten. Bedeutungslehre. Mit einem Vorwort von Adolf Portmann.* ROWOHLT HAMBURG. URL: https://monoskop.org/images/1/1f/Uexkuell_Jakob_von_Streifzuge_durch_die_Umwelten_von_Tieren_und_Menschen_Ein_Bilderbuch_unsichtbarer_Welten_1956
- Gofman I. (2000) *Tehniki prezentatsii. Abels H. Interaktsiya, identichnost, prezentatsiya: vvedenie v interpretativnuyu sotsiologiyu.* Sankt-Peterburg: Aleteyya. (In Russian)
- Luhmann, N. (2007) "What ist the case?" and "What is hidden behind it?" – Two sociologies and the theory of society. *Russian Sociological Review*, 6, 3, 100-116. (In Russian)